

RECENSIÓN DE INVESTIGACIÓN SOCIAL

Lorena Añón Loureiro

TÍTULO: Narrativas e redes de apoio social de mulleres superviventes do sistema prostitucional: das ausencias ás emerxencias desde o feminismo e a interseccionalidade.

AUTORA: Añón Loureiro, Lorena.

NATUREZA DO TRABALLO: Tese de doutoramento.

ANO DE REFERENCIA: 2020.

PERSOAS DIRECTORAS: Miguel Clemente Díaz e María Lameiras Fernández.

ACCESIBILIDADE AO DOCUMENTO: Biblioteca da Escola Universitaria de Traballo Social de Santiago de Compostela. Repositorio Institucional da Universidade da Coruña: RUC. Ficha TESEO.

PALABRAS CHAVE:

Mulleres; prostitución; resiliencia; saúde e apoio social; trata sexual.

RESUMO

Contextualización: a prostitución é un fenómeno complexo, unha institución patriarcal, capitalista e colonizadora da sexualidade, que afecta fundamentalmente a mulleres. A marca de xénero interseccionada coa clase social, cuestións étnico-raciais e culturais, lugar de orixe, entre outros, produce desigualdades das que se aproveita o sistema prostitucional, que estigmati-

za e invisibiliza a estas mulleres. Ausencias que aquí se fan presentes para achegar saber sobre as súas vivencias e como actúan os diferentes sistemas de dominio.

Obxectivo e metodoloxía: investigación feminista baseada na metodoloxía cualitativa, no paradigma socio-crítico e no método biográfico-narrativo, cuxo obxectivo foi analizar as experiencias vividas e as redes sociais das mulleres superviventes do sistema prostitucional. Participaron nove mulleres cos seus relatos de vida e creáronse os seus mapas de rede.

Conclusiones: 1) as participantes están atravesadas por desigualdades das que se serve o sistema prostitucional 2) todas presentan indicadores compatibles coa trata sexual 3) perciben que estes contextos afectan á súa saúde e ás súas relacións 4) a maioría sufriron violencia machista de parellas, máis da metade maltrato na súa infancia e/ou adolescencia e, algunhas, violencia sexual 5) puxeron en marcha estratexias de superación e proxectos de futuro, de aí que a identidade significativa sexa a de superviventes.

METODOLOXÍA

Este estudo baseouse na metodoloxía cualitativa para dar resposta a seguinte pregunta: como construíron e perciben as súas vivencias e as súas redes sociais as mulleres que estiveron ou están en contextos de prostitución?

A persoa investigadora adoptou as lentes do paradigma socio-crítico xa que, ademais da comprensión, perségue a transformación social. Dita posición onto-epistemolóxica articulouse con base en diferentes teorías: crítica feminista, *Epistemoloxías do Sur*, e a sistémica-ecolóxica. En coherencia co anterior o método empregado foi o biográfico narrativo, para contar coa voz das mulleres superviventes da prostitución, coas súas vivencias subxectivas, específicas, locais, para que pasen de estar ausentes a estar presentes.

Para a selección das persoas participantes levouse a cabo unha mostraxe propositiva. Fixáronse como criterios de inclusión: a) ser muller, pola existencia da marca de xénero e os datos estatísticos b) maiores de idade c) estar ou ter estado en prostitución e/ou ser superviventes da trata sexual d) residentes na Comunidade Autónoma de Galicia, pola dimensión da prostitución neste contexto. Participaron 9 mulleres, xa que o que busca a investigación cualitativa é obter un coñecemento amplo, profundo, detallado, que permita dar resposta a pregunta de investigación. As técnicas empregadas foron: os relatos de vida mediante entrevistas narrativas, e os mapas de rede. O tratamento e análise dos relatos fíxose a través do programa de investigación cualitativa NVivo 12 Plus.

RESULTADOS

A etapa da infancia e adolescencia é asociada por parte das mulleres participantes, agás nun caso, a vivencias e sentimentos negativos: “da miña infancia non teño ningún recordo bonito” (P9). As palabras máis frecuentes para referirse a esta son: traumas, pobreza, maltrato, difícil, duro, abuso, abandono, medo, falta, soidade. A maioría percibe escasa comunicación e dificultades para poder compartir os seus pensamentos e sentimentos, así o expresa unha das participantes “con quen podía contar?, a quen?, a ninguén” (P6). Máis da metade das mulleres narraron experiencias de maltrato, abusos e agresións sexuais: “o esposo da miña tía sempre se... me tocaba” (P1). En relación coa formación regrada manifestan dificultades para poder estudar debido a factores estruturais, desigualdades entre o sur e o norte, de medios, situacións familiares, entre outras, sobre todo para acceder á formación universitaria “non puiden entrar porque non había diñeiro... porque alá a universidade é moi, moi cara” (P7), pero cabe destacar que a maioría conta cos estudos regrados. Os resultados indican unha socialización diferencial en función do xénero. Nas diferentes narrativas preséntase á muller vencellada ao espazo privado-doméstico, ao rol reprodutivo, de coidado, que as sitúa nunha posición de subordinación: “existía a diferenza (...) como es muller lavas a louza, a fregas, ti. Ti comes menos porque non es home” (P4).

A situación de vulnerabilidade é percibida por persoas que empregan as súas estratexias para sacar proveito das circunstancias que están a vivir. Iniciase un proceso de captación a través do emprego de argumentacións que ilusionan e avivan o cumprimento de certas expectativas, pero que son promesas falsas. Ademais levan a cabo accións xeradoras de dependencia e sometemento “Atopas unha persoa de corenta e de cincuenta, te pinta a vida de cores, e ti con dezanove que pensas, que esa persoa fala a verdade, pero en realidade cando tu ves as cousas é outra” (P8).

Nesta investigación o proceso migratorio está ligado a prostitución e a trata sexual. A maioría migra sendo moza, entre os 16 e 22 anos, e en todos os relatos se detectaron accións e medios compatibles coa trata con fins de explotación sexual. En relación coa captación, si que se observa unha diferenza entre as mulleres de América Latina e as de orixe africano. No primeiro caso son captadas en orixe e no segundo en tránsito, sendo o proceso migratorio das mulleres africanas máis longo no tempo, con vivencias de prácticas opresoras. En canto os medios presentes na trata sexual détéctanse en todos os casos: o fraude e engano; a recepción de pagos ou beneficios; seguido da restrición do movemento, illamento e retención de documentos (salvo nun caso), así o relata unha das participantes “como saio se teñen o meu pasaporte” (P1).

As súas narrativas permitiron identificar un ciclo nos contextos de prostitución: a entrada, o shock inicial; a fase de negación (dunha semana a tres meses) “eu non quería” (P1); a de resignación por considerar que non teñen opción, o que permite deconstruír o mito da libre elección; e a fase de saída “é moi difícil saír, que non é fácil”, debido a inxustizas distributivas e de recoñecemento, entre outras, que fan que se vexan abocadas a vivir diferentes procesos de entrada e saída. Cada unha das fases vai acompañada de estratexias de supervivencia.

Nos contextos de prostitución viviron situacións de violencia patriarcal “aí pasas violacións” (P6) ou “se non fas o queren xa maltratan” (P5). Salientar, en relación ao sistema prostitucional, a vinculación entre: a situación de necesidade derivada de factores estruturais, socioeconómicos, familiares; a falta de oportunidades nas que a marca de xénero, de clase, de lugar de orixe, entre outras, xoga un papel importante; e o aproveitamento destes factores nun mundo global e capitalista, onde as mulleres se van obrigadas a recorrer a prostitución para poder subsistir “é a necesidade a que te obriga a facelo” (P9).

A maioría delas sinte que é unha experiencia de vida que deixa pegada de por vida “é unha cicatriz que ti vas a levar contigo para sempre” (P8). Manifestan que afecta a saúde biopsicosocial “te afecta mental e fisicamente” (P1), pero máis no primeiro caso “é máis a movida psicolóxica que che queda” (P3). As palabras máis frecuentes para comparar e describir as vivencias en contextos de prostitución foron: vendes, vender; animais; cárcere, calabozo; explotación; trata; desesperante; escoura; ilusión; inhumano. Ademais, perciben estigma. Todo isto fai que, máis da metade, manifesten que a prostitución non deba ser considerada un traballo, e todas comparten que deberían de xerarse outras alternativas.

No tócate as relacións de parella percíbese a influencia da prostitución en estas “cando ti pasas por esta movida, isto ti te prostitúes, (...) despois as relacións tamén están danadas por iso”; a vivencia de violencia machista, na maioría, “a última vez que ele me fez me fechou no punho e me dou nas costas na frente da minha filha” (P5); dependencia; presenza dos mitos do amor romántico; a vivencia de engano e/ou abandono “ata cando me quedei embarazada que me deixou tirada (P6); e un desequilibrio entre o que dan e o que perciben.

Obtívose un coñecemento amplo das características (estruturais, de interacción e do apoio social percibido) dos seus mapas de rede, e da influencia da prostitución nas súas redes de apoio. Son pouco amplas (máximo de 11 persoas, mínimo de unha), pouco densas e pouco diversas. Non se aprecia multiplicidade de roles, nin estabilidade. O apoio percibido é maioritariamente socio-emocional, pero insuficiente, e indican menor apoio material e instrumental. Destacar o papel da familia, das entidades do terceiro sec-

tor de acción social (TSAS) e dos e das profesionais como fonte de apoio. Neste último caso, máis da metade informa de experiencias positivas co TSAS. As que están en contacto cós Centros de Información á Muller, tamén perciben apoio. Sen embargo, nalgúns casos, relatan experiencias pouco satisfactorias cos servizos sociais comunitarios onde senten menor confianza e máis control “asuntos sociais é o último que eu visitaría para solucionar un problema” (P4). Tamén expresan ter vivido experiencias negativas no eido xudicial y coas Forzas e Corpos de Seguridade. Destacan a necesidade de maior formación, traballo coas emocións e relacións baseadas na confianza, empatía, no apoio e acompañamento.

No relativo a súas identidades destaca a capacidade para saír adiante pese ás adversidades; o peso da maternidade; o desexo de darlle unha vida mellor aos seus fillos e fillas, onde está presente o sentimento de culpa “a veces sinto que son mala nai” (P4); os roles de xénero. As súas identidades (nais, migrantes, superviventes) están mediadas por relacións de dominación, pola hipersexualización e colonización dos seus corpos.

Entre os proxectos de futuro están a formación, ter un traballo digno, estabilidade, tranquilidade, paz, estar con seus fillos e fillas, e conseguir a regularización da súa situación administrativa en España no caso das que non contan con permiso de residencia. Salientar a súa capacidade de superación.

CONCLUSIÓN XERAIS

As mulleres prostituídas están atravesadas por asimetrías xeopolíticas, feminización da pobreza, pola marca de xénero, por cuestións étnico-raciais e culturais, por vivencias de maltrato e violacións, polo que as súas realidades múltiples non poder ser simplificadas, nin a complexidade do sistema prostitucional no que operan en alianza tres sistemas de dominio: o patriarcal, o capitalismo neoliberal e a colonización da sexualidade. A pesar dos acontecementos adversos vividos, puxeron en marcha resistencias, estratexias, e teñen proxectos de futuro, o que mostra a súa capacidade de resiliencia. En xeral, dotaron de significado o vivido, transmiten optimismo, a busca de novas metas, perseveranza, fortaleza, adaptabilidade e perspectivas de estabilidade, polo que a identidade que as caracteriza, en maior medida, é a de superviventes.

